

Dariusz Górski

Instytut Historii PAN (na zdjęciu z prawej strony) ma swoją siedzibę w pięknej kamienicy przy Rynku Starego Miasta w Warszawie

Dziedzictwo mistrzów

ADAM MANIKOWSKI

Instytut Historii
Polskiej Akademii Nauk, Warszawa
ihpan@ihpan.edu.pl

Instytut Historii PAN był i pozostaje jednym z najważniejszych w Polsce ośrodków badań historycznych, obejmujących problematykę przemian zachodzących w Europie i na świecie

Kiedy w 1953 roku jeden z najwybitniejszych polskich historyków i obecny patron Instytutu, Tadeusz Manteuffel (1902–1970), obejmował dyrekcję Instytutu, nie traktował zapewne tego jako zaszczy-

tu, lecz raczej jako trudny obowiązek przechowania dorobku i stworzenia możliwości rozwoju dla prowadzonych z takim powodzeniem w okresie międzywojennym badań historycznych w środowiskach warszawskim, krakowskim, lwowskim, poznańskim i wileńskim. Równie ważnym zadaniem w działalności Instytutu Historii było kształtowanie pamięci historycznej w państwie o nowych, stworzonych po II wojnie światowej granicach.

Było to szczególnie skomplikowane, biorąc pod uwagę, że Instytut Historii (podobnie jak i cała Polska Akademia Nauk) był utworzony w okresie stalinizmu jako instytucja, która miała być w pełni kontrolowana przez władzę i stanowić wzorzec dla ośrodków uniwersyteckich i innych placówek badawczych. Co więcej, ze względu na funkcję historii w świadomości społecznej Instytut miał w założeniu stać się placówką o propagan-

dowym charakterze, w której próżno by szukać miejsca na rzetelność badań naukowych.

Z przeszłości

Chociaż w dorobku Instytutu w pierwszych dziesięcioleciach bez trudu można znaleźć wiele prac nieuczciwych, nie zasługujących na miano prac naukowych, to warto podkreślić dominującą pozycję prac rzetelnych i nowatorskich. Przede wszystkim Instytut i związane z nim środowisko – co bywa zasługą często zapomnianą – wykształcił znaczącą część współczesnych historyków polskich. Wszystko to okazało się możliwe do zrealizowania za sprawą nie tylko odwagi, ale też i rozwagi Tadeusza Manteuffla i wybitnych badaczy z jego pokolenia: Mariana Małowista, Aleksandra Gieysztora, Witolda Kuli, Stanisława Herbsta czy Stefan Kieniewicza – słowem nielicznych ocalałych badaczy z kręgu przedwojennego warszawskiego środowiska historycznego, którzy potrafili w swoich uczniach zaszczepić obowiązek rzetelności i przyzwoitości.

Wybitne osiągnięcia

Instytut Tadeusza Manteuffla pozostaje po dzień dzisiejszy jednym z najważniejszych ośrodków badań historycznych w Polsce i za taki jest uważany, mimo poważnego obniżenia nakładów finansowych na badania realizowane w placówkach Polskiej Akademii Nauk w ostatnich latach. Z perspektywy półwiecza najbardziej widocznym osiągnięciem tej jednostki badawczej są jej dokonania w zakresie wydawnictw źródeł i wydawnictw o profilu słownikowym. Wymienić tu należy imponującą rozmiarami edycję *Lustracji dóbr królewskich XVI–XVIII wieku*, wydania *Metryki litewskiej* czy kontynuację *Monumenta Poloniae Historica*, a spośród innych wydawnictw kolejne serie *Atlasu historycznego Polski*, spisów *Urzędników dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku*, bieżące i retrospektywne edycje bibliograficzne, a przede wszystkim monumentalny *Polski Słownik Biograficzny*, jedną z najstarszych i stojących na najwyższym poziomie tego typu publikacji naukowych na świecie.

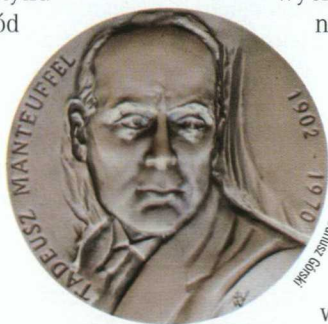
Instytut Historii jest też inicjatorem i wydawcą wielu syntez, poczynając od dyskutowanej dzisiaj *Historii Polski*, poprzez syntezy dziejów regionalnych (Gdańsk, Pomorze, Śląsk, Toruń), *Historię Ameryki Łacińskiej* po nowoczesną *Kulturę Polski średniowiecznej*. Wydaje też i sponsoruje szereg najważniejszych polskich czasopism historycznych, poczynając od najbardziej prestiżowego *Kwartalnika Historycznego*, poprzez obcojęzyczne *Acta Poloniae Historica* stanowiące pierwsze w tej części Europy

okno na świat dla nauk historycznych, po *Czasopiśmie Prawno-Historycznym*, *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, *Studia Źródłoznawcze* czy *Dzieje Najnowsze*, by ograniczyć się tu do najważniejszych publikacji.

Instytut Historii to przede wszystkim jednak żywe i ciągle jedno z najważniejszych w Polsce centrów badań historycznych, obejmujących – poza epoką starożytną – problematykę przemian cywilizacyjnych w Europie, obu Amerykach, a nawet na pozostałych kontynentach. Obecnie, podobnie jak i w innych tego typu placówkach europejskich, Instytut dzieli się na zespoły badawcze (zakłady, pracownie) o profilu nie tylko chronologicznym. I tak domeną historyków średniowiecza pozostają sprawy kultury, specjalistów od epoki wczesnonowożytnej – problematyka ustrojowa i religijna, zaś domeną badaczy XIX wieku pozostaje problematyka społeczna, historia idei i związanych z nimi grup społecznych. W problematyce historii współczesnej na plan pierwszy wysuwają się zespoły badawcze zajmujące się dziejami systemów totalitarnych w kontekście światowym, dzieje migracji ludności w XIX i XX stuleciach. Szczególną rolę odgrywają też studia nad przemianami w regionie Europy Wschodniej, koncentrujące się na epoce nowożytnej i najnowszej, obejmujące zwłaszcza – nowatorskie w swym ujęciu – dzieje stosunków polsko-rosyjskich.

Współczesne wyzwania

Instytut Historii, będąc placówką o ledwie półwiekowej tradycji, jak większość placówek badawczych w Polsce, z trudem adaptował się do zmian ustrojowych, a zwłaszcza do wprowadzonych w ich następstwie nowych zasad organizacji badań naukowych we wschodniej części Europy. W ich wyniku nastąpiło m.in. drastyczne ograniczenie nakładów na badania w naukach społecznych. Mimo tych trudności w ciągu ostatniego piętnastolecia udało się stworzyć i rozwinąć formułę studiów doktoranckich gwarantujących to, co w nauce najważniejsze: wykształcenie wartościowych i dobrze pod względem warsztatowym i etycznym przygotowanych generacji następców. O zdolnościach adaptacyjnych Instytutu do wyzwań współczesności najlepiej zaś świadczy realizowany wspólnie z Telewizją Polską projekt internetowego wydania *Polskiego Słownika Biograficznego*, który przybliży ogromnej rzeszy Polaków m.in. dzieje ich przodków wzbogacone o niedostępny w tradycyjnej edycji materiał dźwiękowy, filmowy i ilustracyjny. ■

Okolicznościowy medal z podobizną pierwszego dyrektora Instytutu, prof. Tadeusza Manteuffla, wybitnego polskiego mediewisty